

Zigenares levnadsförhållanden i Frankrike

Rapport från en socialmedicinsk undersökning

Robert Olin

Nedanstående artikel är en förkortad rapport från en fältstudie av de sociala, psykologiska och hygieniska villkor, som kännetecknar franska zigenare. Undersökningen tillkom i anslutning till frågan om en grupp franska zigenares möjligheter till uppehållstillstånd i Sverige föregående år — ett ärende som för en tid var föremål för en livlig diskussion i massmedia.

Det kan tilläggas att zigenarfrågan, både den svenska och den utländska, diskuteras i en nyutkommen polemisk debattbok "Förlåt att vi stör! — om zigeniska flyktingar" skriven av Thomas Hammarberg och Katarina Taikon. Vi hoppas att snart kunna komma med utförligare omnämnande av denna bok.

Robert Olin är läkare vid Medicinska hälsocentralen i Stockholm.

Den 12 oktober 1969 fick jag en förfrågan från advokat Bertil Torbrand, Stockholm, om jag var villig att bilda mig en uppfattning om zigenarnas levnadsförhållanden i Paris och dess omgivning.

Studiebesöket ägde rum den 15 oktober—19 oktober 1969.

Metod

P. g. a. den utomordentligt korta förberedelsetiden fann jag det lämpligast att ägna de fyra studiedygnen åt att, enskilt eller med någon ciceron, träffa största möjliga antal zigenare i Paris och dess omgivning. Några möjligheter att ställa i ordning ett bundet frågeformulär har jag ej haft. Följaktligen har mina samtal med de personer jag träffat i princip varit fria, men i huvudsak inriktade på att ge information om

1. bostadsförhållanden; karaktär och varaktighet
2. sanitära förhållanden
3. allmänt hälsotillstånd
4. den ekonomiska situationen
5. eventuella sociala förmåner

6. relationer till myndigheter

7. eventuella skillnader mellan olika slag av zigenare

8. tecken på eventuell diskriminering

I detta sammanhang måste jag understryka en principiell sida av den kommande redogörelsen. Nästan undantagslöst har de zigenare jag kommit i kontakt med uttryckt en oftast mycket stark känsla för att uppgifter som de lämnat skulle användas mot dem och förvärpa deras nuvarande förhållanden. — Om denna fruktan är befogad eller ej vågar jag inte uttala en åsikt om. Men min osäkra uppfattning i denna fråga nödvändiggör att jag väljer att i beskrivningen ange varken namn eller adress på de besökta zigenarna.

Utöver besöken bland zigenarna har jag sökt kontakt med myndigheter och i sammanhanget väsentliga organisationer.

Gällande fransk lagstiftning

Lagen 69 - 3 antogs den 3 januari 1969 och träder med ett viktigt undantag i kraft den 1 januari

1970 (enl. 14:e artikeln). Undantaget avser att redan från den först angivna tidpunkten (3.1.1969) skall den klart diskriminerande identitetshandlingen, "le visa des carnets antropométriques", av polisen ersättas med en mer normal identitetshandling, "un visa mensual". — Det är inte möjligt för mig att kort redovisa innehållet i lagstiftningen rörande zigenarnas juridiska situation. Men det bör understrykas att det av svenska Invandrarverkets stencil In 1969:1 (som på sid. 24—27 försöker skildra förhållandena för zigenare i Frankrike) inte tydligt framgår att lagstiftningen från år 1912 till stor del fortfarande är giltig. (Se Etudes Tsiganes 4/1968 och 1—2/1969).

Invandrarverkets stencil upplyser ej heller om att föreskrifterna i cirkuläret från den 8 mars 1966 beträffande de kringresandes rätt till uppehållstillstånd o. dyl. på många håll fortfarande inte efterlevs av de lokala myndigheterna (se t. ex. Assemblée nationale 1968: Rapport de M. Rivierez, au nom de commission des lois; nr 523).

Det bör även betonas att även den snart i kraft trädande lagen med avseende på rätten att vistas i kommunerna, både av lagberedningen och av ansvariga regeringsfunktionärer betecknas som ofullständig ("qu'un point de départ").

Resultat av studiebesöket

Jag har under vistelsen sett c:a 300 zigenare. Siffran är någorlunda men ej fullständigt exakt, då en del av dessa personer undvikit närmare kontakt med mig och sålunda föredragit att avlägsna sig från platsen.

Ungefär 3/4 är franska zigenare, den återstående fjärdedelen utgörs av utländska zigenare, härstammande från Polen, Jugoslavien, Grekland, Ryssland och Spanien. Flertalet av dessa vuxna kunde uppvisa "Carte de Séjour de résident ordinaire", giltigt för 3 månader och i vissa fall för en treårsperiod. Giltighetstiden uppgavs vara beroende av eventuell fast bostad, arbetsförhållanden samt vistelsetiden i Frankrike. Flera av dessa zigenare har vistats i Frankrike i minst 17 år, några enligt egen uppgift i mer än 35 år. Andra (huvudsakligen de från Jugoslavien) har anlänt de senaste 1—2 åren.

Några "visa des carnets antropométriques" har jag ej påträffat. (Ingen av de zigenare jag samtalande med kände dock till den nya lagen och dess tillämpningsområden).

Sysselsättningen — i den mån de hade arbeten vid undersökningstillfället — var övervägande tillfälliga metallarbeten, handel med skrot o. dyl. samt i några enstaka fall fabriksarbeten. (Dessa hade då yrkesutbildning — eller kunskap, erhållen i hemlandet). Flera av zigenarna med tillfälliga arbeten hade sökt stadigvarande arbeten utan att erhålla sådana. Endast några enstaka zigenare hade erhållit arbeten genom myndigheternas medverkan. Ingen av kvinnorna uppgavs vara förvärvsarbetsande utanför hemmet.

Ekonomin har genomgående uppgivits som dålig. Jag har endast i enstaka fall försökt få fram mer precisa uppgifter om förtjänstnivån — miss-tänksamhet mot min roll samt återigen tidsbristen har förhindrat närmare utfrågning inom denna sektor.

Bostadsförhållandena och ägodelarna ger emellertid i viss mån en bild av den ekonomiska nivån. Jag lämnar därför en summarisk redovisning av antalet miljöer som jag hunnit besöka.

Tio fasta "bostäder". Tre av dessa hade en husvagn i omedelbar anslutning till bostaden. Två av dessa utnyttjades delvis som bostadsutrymmen. — Endast en av dessa bostäder var i hyggligt skick, utrustat med WC, värme, el. Där bodde f. n. endast 2 vuxna personer i 4 rum, men ytterligare 4 vuxna samt 2 barn bodde där normalt; de befann sig tillfälligt på annan ort. Dessa personer uppgav att de fått hyra fastigheten, som länge stått tom, efter flera års tjt hos den lokala myndigheten. Fastigheten var dock privatägd.

En annan fastighet var inte alltför dålig. Där fanns vatten inomhus, slask, gasspis och kolkamin, el., avträde på gården. På en total yta av c:a 35 kvm (rum och kök) bodde tre vuxna och fyra barn (nyfödd baby — sedan barn upp till 10 år). Rummet var mörkt, dammigt och hade en usel golvbeläggning. Dragigt. TV och radio enl. uppgift på avbetalning. Bil av typ stationsvagn och husvagn, också på avbetalning. Husvagnen användes för resor under sommarmånaderna då mannen

lättare kunde få reparationsarbeten i hotellen på landsorten. De två äldsta barnen gick i skolan. Familjen uppbar barnbidrag (Allocation sociale). Bostaden hade de kommit över helt privat för c:a två år sedan.

De övriga bostäderna bestod emellertid av skjul, förfallna, hoplappade baracker eller ruiner. I vart och ett av dessa bodde från 7 till 30 personer. Det var barn och vuxna och enstaka åldringar inbördes i nära släktskap i varje hushåll. — Avfall och skrot låg i högar kring dessa boningar. Barn och husdjur (höns, ankor, hundar) lekte i smutsen. "Inomhus" saknades all nödvändig utrustning, dock med undantag för enstaka kolkaminer, som med trasiga eller tätade rörstumpar löpte ut genom glipor i taktäckningen. Några trasiga stolar fanns, i övrigt endast travar av smutsiga täcken. Avträden saknades genomgående; området eller grannskapet anlätades. Vatten fanns i några fall i ledning inom "tomtområdet", i övriga fall inte.

Gemensamt för dessa uppehållsplatser, som i några fall hade bebotts av samma familj i över 30 år, i andra sedan något eller några år, var att de låg insprängda i en normal bebyggelse. De var således isolat av slumkaraktär, inte delar av något utpräglat slumområde.

Ingen av familjerna i dessa bostäder hade enligt egen uppgift erbjudits annan bostad men på olika sätt försökt. Endast två av dessa åtta familjegrupper hade en husvagn, som då utnyttjades som kompletterande bostadsutrymme. De övriga uppgav att de saknade ekonomiska möjligheter att skaffa någon sådan utrustning. Flera av männen var vid tillfället utan arbete.

Fyra av dessa åtta slumbostäder beboddes av utländska zigenare.

Under besöket kom jag i beröring med fyra grupper av husvagnsboende zigenare. Grupperna omfattade mellan 4 och 8 husvagnar, bebodda av c:a 15—30 zigenare. Samtliga fransmän. Den minsta av dessa grupper hade sina vagnar uppställda "permanent" på ett tomtområde i en äldre förstadsbebyggelse. Vattenledning fanns, avträde saknades. (De som bodde där tillhörde de zigenare som absolut inte ville ha med mig att göra. Ett försiktigt närmande från en romanitalande zigena-

re medförde ett absolut avslag. Anledningen uppgavs vara rädsla för påföljder). — Jag fick nöja mig med att utifrån se deras vagnar med omgivning.

De övriga tre grupperna hade jag möjlighet att tala med. Två av dessa grupper hade vistats på samma plats i 8—14 dagar. Marken var privatägd. Vatten och avträde saknades. Djur, spillningar, avfall, skrot och kolbrasor på området. Barnen uppgavs besöka närmaste skola. Man påpekade i detta sammanhang de besvärligheter som uppstod vid förflyttningar. Skolledningens och skolkamraternas inställning var avgörande. Familjebidraget utbetalades inte om skolgången avbröts.

Den sista av husvagnsgrupperna hade just ställt upp sina vagnar på en större, avsides belägen parkeringsplats som vätte mot ett gårde i utkanten av en förstad. Jag fick bevittna hur bilburna poliser anlände och uppmanade zigenarna att ge sig därifrån inom en timme (eller "så fort vagnarna var påhakade"). Någon annan uppställningsplats anvisades inte.

Såväl de stationära som de ambulanta zigenargrupperna har av mig tillfrågats om de kände till några tillåtna uppställningsplatser. I några enstaka fall fick jag svar att det fanns en tre-fyra sådana platser i mellersta och södra Frankrike. Ingen uppgav sig känna till någon plats i Paris närhet där någon långvarig uppställning fick äga rum för zigenare.

För att i någon mån pröva tillförlitligheten i denna samstämmiga upplysning, besökte jag, två borgmästarkontor i två mindre förstäder. Den medföljande zigenaren — som var "normalt" klädd — vände sig till den vakthavande tjänstemannen och förklarade att "jag är zigenare, finns det någon plats i . . . där jag kan få ställa min husvagn för några eller möjligen åtta dagar". — I det ena fallet blev svaret blankt nej, utan anvisning om någon annan plats. I det andra fallet förklarades det vänligt att någon sådan plats inte fanns för närvarande, men att man höll på att göra i ordning ett lämpligt område. Gällde det emellertid endast några dagar skulle det "kanske ordna sig ändå om Ni vänder Er till polisen för information".

Dessa skildrade förhållanden belyser en väsentlig del av den problematik som, trots officiella gensagor, uppenbarligen präglar zigenarnas vardag i Frankrike och enligt uppgift också i flertalet andra länder. — Begreppet zigenare har fortfarande en negativ karaktär, även om det kan förekomma centrala och gruppstyrda ansträngningar att eliminera fördomsfulla attityder.

Vissa av de zigenare jag kom i kontakt med uppgav att de ej kände sig diskriminerade. Men när jag närmare uppehöll mig vid detta tema, stod det klart att rädslan och misstron hade lett dem till att göra dessa uttalanden. De var genomgående överens om att förhållandena varierade starkt från trakt till trakt, från kommun till kommun. Och det avgörande var enligt deras uppfattning klädseln och vissa seder, namnet och benämningen zigenare. — De män som var yrkesutövande ansträngde sig i allmänhet att klä sig "normalt" och undvek om möjligt att uppge att de var zigenare.

De utländska zigenarna, som trots denna beteckning ofta befunnit sig i Frankrike sedan mycket lång tid (17—35 år), upplevde en större rädsla inför myndigheter och omgivning än de franska zigenarna. Deras kännedom om existerande förmåner och rättigheter var dålig. Varken de franska eller utländska zigenarna upplevde yttre stöd från andra än präster och enstaka privata organisationer.

På flera ställen, vid parkeringsplatser och tomma gården m. m., har jag påträffat förbudsskylten "Förbjudet för nomader", ("Interdit aux nomades").

Hälsotillstånd

Tidsbristen har tyvärr inneburit att jag inte kunnat göra annat än mycket översiktliga bedömningar. P. g. a. skildrade förhållanden har ibland inte ens en ytlig bedömning varit möjlig; endast i ett fåtal fall har jag genom att fråga om sjukhistoria och symtom haft möjlighet att mer nyanserat värdera olika personers hälsotillstånd.

De drygt hundratal barn som jag varit i kontakt med har i allmänhet företett tecken på förkylningssjukdomar. Infektiösa hudsjukdomar var också vanliga.

Bland de vuxna träffade jag inte på några anmärkningsvärt dåliga hälsotillstånd.

Detta trots att de sanitära förhållandena, som tidigare skildrats, med några få undantag var usla. Flertalet personer var smutsiga och ofta illaluktande. Bland de män som hade pågående förvärvsarbete förekom tecken på bristande hygien i mindre utsträckning.

Sammanfattande synpunkter

Under 4 dagar i oktober 1969 har jag besökt ca 300 zigenare i deras miljöer i olika delar av Paris omgivning. Deras ekonomi var knapp eller dålig. Bostäderna var genomgående av mycket otillfredsställande standard, med usla hygieniska förhållanden. Trots detta kan hälsotillståndet beskrivas som relativt gott.

Zigenarna upplevde sig som förföljda, speciellt om de lever ett ambulerande liv. De känner misstro och ovilja från privatpersoner, men även från de lokala myndigheterna.

De zigenare som inte har fransk nationalitet upplever i dessa och andra avseenden sin situation som speciellt osäker och besvärlig. Detta gäller även om de vistas i Frankrike under decennier.

Den officiella, centrala franska inställningen till zigenarnas speciella problem innefattar förståelse. Det syns nu föreligga en insikt om att denna grupp människor diskrimineras; cirkulär och lagstiftning syftar till att undanröja dessa missförhållanden.

Men attityderna på det lokala planet (mairie, gendarmerie), liksom inom vissa "départements" varierar. Följaktligen finner jag för troligt att de tillfrågade zigenarnas uppgifter om begångna orättvisor och diskriminering är en realitet på flera platser i Frankrike. Den halvt officiella tidskriften *Etudes Tsiganes* för också i varje nummer från senare år fram vittnesbörd om intermezzon och en godtycklig tillämpning av gällande bestämmelser på lokalplanet. — Framsteg sker långsamt enligt officiella uttalanden från personer med placering centralt i berörda ministerier. Detta sägs bero på den långsamma, gradvisa förändringen av den allmänna opinionens attityder.